

aspecten

Renée van Riessen: 'Denken is belangrijk, maar het begint met dialoog'

Foto: Marjoleine Klarenbeek

Hoogleraar in beeld

Op deze plaats doet Christine Boshuizen - van Burken verslag van een bezoek aan één van de hoogleraren van Stichting voor Christelijke Filosofie. Dit keer is zij te gast bij prof. dr. Renée van Riessen aan de Universiteit Leiden.

Nog voor ik onze bijzonder hoogleraar tref, de enige vrouwelijke overigens, is de toon van het bezoek gezet. Het is een heerlijke, zonnige zomerdag en de route gaat door het historische centrum van Leiden. Ik moet een klein poortje in om via de Hortus botanicus en een buitentrap het gebouw van de Leidse universiteit te betreden. Renée's kamer kijkt uit op Nederlands oudste botanische tuin, maar wat vooral opvalt is de vlijt: op Renée's tafel ligt een geopend boek met een pen ernaast. Hier worden oude bronnen bestudeerd en herontdekt.

Opgegroeid met filosofie

Renée's interesse in filosofie werd al jong gewekt en door haar vader gevoed. "Mijn eerste kennismaking was in de auto van

mijn vader, die dierenarts was. Ik ging vaak mee met visites rijden en vroeg dan van alles. Een vaste vraag was wat Oom Henk (zijn broer) nou eigenlijk deed. Ja, filosofie, maar wat is dat eigenlijk? Mijn vader vatte dat samen als 'denken over het denken' en begon dan over de verschillen tussen kerk, school en gezin, die ieder hun eigen betekenis hadden. Ik kreeg als tienjarige dus al de soevereiniteit in eigen kring uitgelegd! De belangstelling voor filosofie werd vervolgens verdiept op de middelbare school. Toen las ik een boek van Cornelia de Vogel over Plato, waarin een verband werd gelegd tussen filosofie en christelijk geloof: de verwantschap tussen de idee van het Goede bij Plato en de God van de Bijbel. In mijn studie wijsbegeerte op de VU kwam dit boek terug en ik herinner me dat er een vraag over werd gesteld. Klopt het wel wat De Vogel zegt?"

Dialogoog

"Ik ben altijd blijven nadenken over deze wisselwerking tussen religieuze uitgangspunten en filosofie. Daarom heeft de gedachte van antithese (tussen christelijk denken en andere vormen van denken, bijvoorbeeld het Griekse of het humanistische denken) me nooit aangesproken. Ik ga liever uit van filosofie als gesprek of als dialoog."

Hiermee zijn we aanbeland bij het hart van Renée's bijdrage aan de christelijke filosofie. "Ik werd erg aangetrokken door het dialogische karakter van het joodse denken. Denken is

belangrijk, maar het begint met dialoog, het spreken-met. Dat geldt voor de omgang met andere mensen en ook voor de omgang met God. Aanroepen gaat dus *vooraf* aan het denken-over. Het christelijke denken zit officieel ook op die lijn, maar in werkelijkheid zie je er toch steeds weer het verlangen naar een sluitend 'godsbewijs' opduiken.

Ook in het verband tussen verantwoordelijkheid en antwoord geven, vind je dat dialogische terug. Het is een gedachte die de joodse en de christelijke filosofie delen en die het denken over verantwoordelijkheid in termen van rentmeesterschap verrijken kan."

Religie en filosofie

"De colleges in Leiden hebben de vorm van een gemengd hoor- en werkcollege, waarin veel ruimte is voor inbreng van studenten (presentaties, discussie). Vertrekpunt is dikwijls de vraag waar de verbindingslijnen liggen tussen religie en filosofie. Is filosofie neutraal? We leven in een seculiere of post-seculiere tijd. Dat betekent dat er een debat gaande is over de vraag of religie in de privésfeer thuishoort of dat het een plaats heeft en mag hebben in het openbare leven, op de universiteit bijvoorbeeld. Secularisatie is volgens Charles Taylor een proces waarin mensen zich ook afsluiten voor de ervaring van het heilige, van 'transcendentie'. Vanuit dat perspectief lezen we een aantal filosofische bronnen, vaak joodse of christelijke denkers, die juist nadrukkelijk plaats maken voor deze ervaring in hun filosofisch denken.

Er komen heel verschillende studenten naar de colleges: sommigen zijn vertrouwd met het christendom, anderen staan op grotere afstand, hebben er soms weinig kennis van, maar worden er wel door gefascineerd. Opvallend is dat deze ver-

schillen in de gesprekken wegvallen, zodat ze op een vanzelfsprekende manier in discussie gaan over de vraag wat nu heilig is, of hoe een Bijbelverhaal als Genesis 22 (het offer van Abraham) doorwerkt in Kierkegaards filosofie.

Zulke vragen blijken voor veel studenten een eyeopener te zijn, want er zit iets existentieels in die diepe verbinding tussen religie en filosofie. Vervolgens is het voor deelnemers verrijkend daarin zelf positie te kiezen. Allemaal nemen ze deel aan dezelfde cultuur, vandaag, waarin de christelijke wortels op diverse manieren aanwezig zijn. Christelijk denken is als erfenis aanwezig in de filosofie en dat maakt het mogelijk om te praten over de inhoud en de betekenis van die erfenis."

Waarde leerstoel

"Ik vind het belangrijk dat dit gesprek aan de universiteit gevoerd kan worden. In Leiden heeft dat nog een extra dimensie gekregen doordat het Instituut Wijsbegeerte sterk inzet op het gesprek tussen filosofie en diverse levensbeschouwingen – denk aan Boeddhisme, Confucianisme en Islam. Christendom en jodendom horen in dat palet zeker thuis en leveren vanuit mijn leerstoel een bijdrage aan dat gesprek."

Renée vindt het daarom erg belangrijk dat onze Stichting het accent wil blijven leggen op leerstoelen. "Als er geen aparte leerstoel is, raakt christelijke filosofie ondergesneeuwd op een universiteit. Dan is er geen kritisch geluid meer tegen de veelgehoorde uitspraak dat geloof iets is voor achter de voordeur. Door de leerstoel maak je duidelijk dat het geloof echt betekenis heeft, niet alleen in de binnenkamer, maar ook in de samenleving en op de universiteit, al moet die betekenis wel elke keer opnieuw doordacht worden."

Voortgang van ons werk

Afgelopen mei hebben we het Meerjarenbeleidsplan 2018-2021 van onze Stichting vastgesteld. U kunt het vinden op onze website. We hebben onze missie opnieuw geformuleerd: het doordenken en doorgeven van het christelijk-filosofische gedachtegoed op een manier die het leven van zowel christenen als niet-christenen verrijkt en bijdraagt aan een betere vervulling van hun roeping in de samenleving.

Om deze missie te realiseren, hebben we een aantal beleidsdoelen geformuleerd, waar we ons op dit moment volop voor inzetten. Naast de goede voortgang van ons bestaande leerstoelenwerk en de vestiging van een nieuwe leerstoel in Groningen voeren we verkennende gesprekken met een aantal universiteiten over een mogelijk Kenniscentrum Christelijke Filosofie. Daarnaast wordt binnen afzienbare tijd duidelijk op welke thema's we projectmatig gaan samenwerken met de christelijke HBO's in Zwolle, Ede en Gouda. Ook werken we aan een nieuwe website voor ons tijdschrift Sophie. Ondertussen maakt Marieke Haan, onze bureaumanager, goede voortgang

om onze leden- en donateursadministratie te professionaliseren. Verder zijn we bezig om onze uitgaven tegen het licht te houden. We hebben al een aantal besparingen doorgevoerd, zoals op de financiële administratie. Gelet op de financiële krapte is dat ook noodzakelijk. Het tekort dat we aan het begin van het jaar voorzagen, lijkt mee te vallen, maar we zullen alle zeilen moeten bijzetten om dit jaar financieel gezond af te sluiten. Om onze fondswerving een nieuwe impuls te geven, hebben we de beleidsdoelen uit ons Meerjarenbeleidsplan verder geconcretiseerd en proberen we daar potentiële sponsors voor te interesseren. Wilt u ook uw steentje (blijven) bijdragen? Giften zijn van harte welkom op IBAN NL33 INGB 0001 2095 98 t.n.v. Stichting voor Christelijke Filosofie in Amersfoort. Bij voorbaat hartelijk dank!

Sander Luitwieler, directeur

Foto:
Marjoleine Klarenbeek

Stichting voor Christelijke Filosofie benoemt dr. ir. Jeroen de Ridder per 1 januari 2019 tot bijzonder hoogleraar Christelijke filosofie aan de Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap van de Rijksuniversiteit Groningen.

“Deze leerstoel is een kans om samen met studenten en collega’s na te denken over de grote vragen rond wetenschap en levensbeschouwing,” aldus Jeroen de Ridder. “Dat zijn de bekende vragen over schepping en evolutie, wonderen, en de redelijkheid of onredelijkheid van religieus geloof, maar de laatste jaren zijn er zoveel meer wetenschappelijke ontwikkelingen die om filosofische doordenking vragen: laten de hersenwetenschappen echt zien dat we geen vrije wil hebben en geen ziel? Kun je de moraal en religieus geloof helemaal verklaren vanuit de evolutie en laat dat dan zien dat het illusies zijn?” In het verleden heeft Stichting voor Christelijke Filosofie een leerstoel gehad aan de Faculteit der Wijsbegeerte, voor het laatst bekleed door prof. dr. Henk Geertsema (1985–2005). Dr. Sander Luitwieler, directeur van de Stichting: “De laatste jaren vindt het gesprek tussen levensbeschouwingen meer en meer plaats aan faculteiten op het terrein van theologie en religiewetenschap. Zo ook bij de Groningse Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap, waar al diverse bijzondere leerstoelen gevestigd zijn die zich vanuit een specifieke levensbeschouwelijke traditie bezighouden met de relaties tussen geloof en de moderne samenleving. Stichting voor Christelijke Filosofie is dan ook blij dat ze met de Groningse Faculteit samen kan werken om deze nieuwe leerstoel mogelijk te maken.”

Analytische godsdienstfilosofie

De nieuwe leerstoel geeft verder uitdrukking aan een inhoudelijke blikverbreding van de Stichting. Luitwieler: “Vanouds was ze vooral georiënteerd op de reformatorische wijsbegeerte van Herman Dooyeweerd, Dirk Vollenhoven en hun

opvolgers. De laatste jaren is er meer aandacht gekomen voor andere stromingen binnen de christelijke filosofie, zoals de analytische godsdienstfilosofie, waarvan Alvin Plantinga en Nicholas Wolterstorff belangrijke vertegenwoordigers zijn.”

In Nederland is Jeroen de Ridder één van degenen die zich hier veel mee bezig heeft gehouden, bijvoorbeeld in het boek *En dus bestaat God: de beste argumenten*, dat hij een aantal jaren geleden samen met Emanuel Rutten publiceerde. Sander Luitwieler: “Jeroen de Ridder mengt zich soepel en op hoog niveau in zowel het wetenschappelijke als het maatschappelijke debat. Hij is een bruggenbouwer en bij uitstek in staat om de reformatorische wijsbegeerte en de analytische godsdienstfilosofie met elkaar te verbinden.”

Jeroen de Ridder zegt daar zelf over: “De reformatorische wijsbegeerte heeft bijvoorbeeld altijd benadrukt dat onze gewone alledaagse ervaring het startpunt moet zijn van filosoferen, ook in het nadenken over religieus geloof. In de analytische godsdienstfilosofie gaat het echter vaak over abstracte theoretische kwesties, die losgeweekt zijn uit hun alledaagse context. Daar liggen interessante vragen: hoe kun je bijvoorbeeld nadenken over de redelijkheid van religieus geloof als je meeweegt dat dat in de alledaagse praktijk meestal geen kwestie is van abstract redeneren, maar van rituelen, vertrouwen en handelen?”

Hij zal een bijdrage leveren aan godsdienstfilosofisch onderwijs en onderzoek in Groningen en meedoen aan het maatschappelijke debat. De Ridder: “Ik wil heel graag in gesprek met de studenten in Groningen om van hen te horen wat hen bezighoudt als het gaat over levensbeschouwing en wetenschap. Tijdens de gewone colleges kom je vaak maar weinig aan zulke grote vragen toe, terwijl ze juist ontzettend belangrijk zijn voor brede academische vorming.”

Foto: Daan van der Horst

Loopbaan Jeroen de Ridder

Dr. ir. Jeroen de Ridder (1978) werd geboren in Leerdam en studeerde *cum laude* af in zowel de Technische Bestuurskunde (TU Delft) als de Filosofie (VU Amsterdam). In 2007 promoveerde hij aan de Technische Universiteit Delft op een techniekfilosofisch proefschrift getiteld *Explaining Artifacts, Reconstructing Design*. Sinds 2008 is hij verbonden aan de Afdeling Filosofie van de Faculteit der Geesteswetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam, vanaf 2017 als universitair hoofddocent.

Hij ontving eerder een NWO Veni beurs (2009) voor een onderzoeksproject over de effecten van commerciali-

sering in de wetenschap en een NWO Vidi beurs (2015) voor een project over kennisproductie in liberale democratieën. Samen met René van Woudenberg en anderen verwierf hij twee grote onderzoekssubsidies van de *Templeton World Charity Foundation* voor projecten over sciëntisme en de verantwoordelijkheden van de universiteit. In 2017 werd hij benoemd tot lid van De Jonge Akademie van de KNAW. Hij publiceert regelmatig in internationale filosofietijdschriften en binnenkort verschijnt bij Oxford University Press de bundel *Scientism: Prospects and Problems*, die hij samen met Rik Peels en René van Woudenberg redigeerde.

26 januari 2019: Conferentie christelijke filosofie

Onze jaarlijkse conferentie vindt plaats op 26 januari 2019. Het thema is **Individu en gemeenschap: een christelijk-filosofisch perspectief**. Ruim vijftig jaar na 'mei 1968' lijkt het individualiseringsproces dat in die jaren een impuls kreeg op zijn grenzen te stuiten. De recente opleving van het populisme, zowel in Europa als de VS, toont de behoefte van mensen om zich te identificeren met iets dat groter is dan henzelf en bij een gemeenschap te horen, in dit geval een natie. Dit is eerder een reactie op te ver doorgesloten individualisering dan een kwestie van of-of: of individu of gemeenschap. Velen van ons voelen zich aangetrokken tot beide polen en zoeken naar een bepaalde mix of balans tussen beide.

Ook de christelijke traditie heeft waardering voor zowel individu als gemeenschap. Tijdens het interactieve ochtendprogramma verkent **prof. dr. Govert Buijs** individu, gemeenschap en hun onderlinge verhouding vanuit christelijk-filosofisch perspectief. Heeft één van beide het primaat? Als er een spanning bestaat tussen beide, kunnen ze dan met elkaar worden verzoend? En hoe kan christelijke filosofie van waarde zijn in het spanningsveld tussen individu en gemeenschap in onze tijd en cultuur?

Na een hartverwarmende lunch kunt u 's middags deelnemen aan een aantal boeiende workshops. Zo belicht **prof. dr. Renée van Riessen** het thema vanuit de joodse filosofie. **Dr. ir. Roel Jongeneel** geeft een voorproefje van zijn aankomende boek over christelijke filosofie en economie. **Prof. dr. Maarten Verkerk** verzorgt een workshop 'Dooyeweerd for dummies'. Ook geven de dan **kersverse hoogleraar Jeroen de Ridder** en **dr. Rik Peels** acte de présence. Van harte welkom! Houdt voor meer informatie www.christelijkefilosofie.nl in de gaten.

Datum & locatie

26 januari 2019, 10.00 – 17.00 uur; Evangelische Hogeschool, Drentsestraat 1, Amersfoort

Aanmelding

Stuur (bij voorkeur) een e-mail naar info@christelijkefilosofie.nl of bel 033 – 43 28 288. Dit kan tot uiterlijk 21 januari 2019.

Toegangsprijs en betaling

Studenten: gratis

Leden Vereniging voor Reformatorische Wijsbegeerte: € 15,-

Niet-leden: € 20,-

Koffie/thee, lunch en borrel na afloop inbegrepen. Graag overmaken op NL33 INGB 0001 2095 98 t.n.v. Stichting voor Christelijke Filosofie in Amersfoort o.v.v. '8214 Conferentie 2019'.

Cursusaanbod (meer info op ww.christelijkefilosofie.nl)

Wageningen Universiteit

> *Technology: A good servant but a bad master. Ethics of (new) technologies in life sciences from a Christian perspective*, prof. dr. ir. Henk Jochemsen. Maandagen 17.30 - 19.00 uur (t/m 3 december). Voor iedereen toegankelijk.

Technische Universiteit Delft

> *Cultuurfilosofie I: Hedendaagse techniekfilosofie en ingenieursethiek*, prof. dr. Marc de Vries. Woensdagen 15.45 - 17.30 uur (t/m 19 december). Toegankelijk voor alle studenten van de TUD.

Universiteit Leiden

> *Filosofie en religie: water en vuur?*, prof. dr. Renée van Riessen. Dinsdagen 13.15 - 15.00 uur (t/m 11 december). Voor iedereen toegankelijk (niet-studenten tegen betaling).

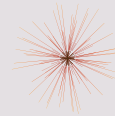
Rijksuniversiteit Groningen

> *Filosofie en religie*, werkgroep door prof. dr. Renée van Riessen. Donderdagen 19.30 - 21.00 uur (7 à 8 keer per collegejaar). Toegankelijk voor alle studenten van de RUG.

Erasmus Universiteit Rotterdam

> *7 zonden, 7 deugden: klassieke, christelijke en hedendaagse perspectieven*, door prof. dr. Govert Buijs en dr. Joost Hengstmengel. Waarschijnlijk in januari 2019. Voor iedereen toegankelijk.

COLOFON

STICHTING VOOR
CHRISTELIJKE FILOSOFIE

Uitgave van Stichting voor Christelijke Filosofie

Bestuur

Drs. P. Sneep (voorzitter)
J. van Ginkel RA (penningmeester)
Drs. W. Vollbehre (secretaris)
Dr. ing. C.G. Boshuizen-van Burken
D. van Schepen MA
Ing. A.F. de Visser MA
Drs. A. van Woudenberg-de Groot

Curatorium

Prof. dr. F.A. van der Duyn Schouten (voorzitter)
Dr. D.J. Bakker
Dr. P. Blokhuis
Prof. dr. J.J. Graafland
Ir. G.J. Harmsen
Prof. dr. J.C. Kennedy

Hoogleraren

Prof. dr. G.J. Buijs (Rotterdam)
Prof. dr. J. Hoogland (Twente)
Prof. dr. R. van Riessen (Leiden)
Prof. dr. M.J. Verkerk (Maastricht)
Prof. dr. M.J. de Vries (Delft)

Bureaumedewerkers

Dr. S. Luitwieler (directeur)
Mw. M. Haan (bureaumanager)

Contributie en abonnementsprijzen:

- Contributie Vereniging voor Reformatorische Wijsbegeerte: € 65,- per jaar
- Abonnement Sophie: € 37,90 per jaar (6 nummers); zie www.sophieonline.nl
- Abonnement Philosophia Reformata: zie www.philosophia-reformata.org

Contact

Postadres Postbus 2220, 3800 CE, Amersfoort
Bezoekadres Bergstraat 33, 3811 NG, Amersfoort
T 033 - 43 28 288
E info@christelijkefilosofie.nl
W www.christelijkefilosofie.nl
Facebook cfilosofie
Twitter @Cfilosofie
IBAN NL33 INGB 0001 2095 98

Ontwerp

Aperta, Hilversum

DTP & Druk

Buijten & Schipperheijn, Amsterdam